

Stasys Šalkauskis

Lietuvių filosofas, pedagogas, profesorius. Gimė 1886-05-16 Ariogaloje (Kauno apskr.). Mirė 1941-12-04 Šiauliuose, palaidotas Šiaulių Šv. Petro ir Povilo kapinėse.

Baigė Šiaulių gimnaziją, 1911 m. – Maskvos universiteto Teisės fakultetą. Nuo 1911 m. gyveno Samarkande, nuo 1915 m. – Šveicarijoje, 1915–1920 m. studijavo Fribūro universitete filosofiją, tapo filosofijos daktaru (1920). Dalyvavo išeivijos lietuvių veikloje, Lozanos lietuvių konferencijoje (1916). 1920 m. grįžo į Lietuvą. 1921–1922 m. dėstė Aukštuosiuose kursuose Kaune, 1922–1940 m. filosofiją, pedagogiką, logiką, estetiką – Vytauto Didžiojo universitete (iki 1930 m. Lietuvos universitetas); profesorius (1922). Lietuvių katalikų mokslo akademijos vienas steigėjų (1922), tikrasis narys (nuo 1933 m.), 1938–1940 m. – pirmininkas. 1939–1940 m. – Vytauto Didžiojo universiteto rektorius. Įkūrė ir 1921–1922 m. redagavo žurnalą „Romuva“, 1932–1934 m. – žurnalo „Židinys“ redaktorius. Aktyviai dalyvavo Lietuvos visuomeniniame ir kultūriniame gyvenime, skleidė tautiškumo, religingumo idėjas. 1927–1930 m. buvo Ateitininkų federacijos pirmininkas, veikale „Ateitininkų ideologija“ (1933) susistemino ir aiškino ateitininkų principus ir pareigas.

S. Šalkauskis gyveno laikotarpiu, kai senoji liberalioji demokratija griuvo, ją keitė autoritariniai, ideologiškai orientuoti fašizmo ir nacionalsocializmo režimai. S. Šalkauskis liko ištikimas demokratijai ir savo idėjoms. 1927 m. laiške Antanui Smetonai pasisakė prieš 1926 metų perversmą kaip politinio nesubrendimo ženklą, keliantį valstybei didelį pavojų.

1940 m. TSRS okupavus Lietuvą, atleistas iš rektoriaus ir dėstytojo pareigų. Profesoriaus nepriėmė dirbti jokia įstaiga. Prasidėjus karui, jam buvo pasiūlyta trauktis į kitą šalį. Tačiau S. Šalkauskis neišdavė savo tautos bei įsitikinimų ir liko Lietuvoje. 1941 m. rugpjūčio mėn. dar buvo

išrinktas Lietuvos mokslų akademijos tikroju nariu. Likusius gyvenimo mėnesius S. Šalkauskį išlaikė jo žmona, bibliotekininkė Julija Šalkauskienė. S. Šalkauskio sveikata buvo prasta, tad šie išgyvenimai pagreitino jo išėjimą.

S. Šalkauskis visą gyvenimą domėjosi tauta, kultūra, kalba. Siekė universalumo, sistemingumo, stengėsi suderinti antgamtiškumą ir prigimtį, tradiciją ir pažangą, skirtingas žmogaus veiklos apraiškas sudėlioti į logišką visumą. 1919 m. Fribūre parašė knygą prancūzų kalba apie lietuvių tautą. Lietuvos istoriją savo darbuose jis suskirstė į tris laikotarpius, kuriuose vyravo Rytų, Vakarų dvasia ir bandymas jas sujungti. Jis tikėjo, kad tokia sąjunga yra kelias į savo tautiškumo atradimą, suderinant Vakarų racionalumą ir Rytų iracionalumą, emocionalumą ir įsitraukimą į civilizuotų pasaulio tautų bendriją.

Savo veikaluose S. Šalkauskis apmąstė lietuvių tautos likimą bei jos istorinę misiją. Į naują lygį pakėlė prieškarinio Lietuvos filosofijos mokslą. Tai buvo kitas pasaulis, viliojantis ne tik kilniomis idėjomis, bet ir uždrausto vaisiaus trauka. S. Šalkauskis praturtino mokslą kultūros filosofijos žodynu. Jo filosofijos terminų žodynas naudojamas ir šiandien.

Labiausiai žinomi veikalai: „Kultūros filosofijos metmenys“ (1926), „Bendrosios mokslinio darbo metodikos pradai“ (1926, 1933), „Visuomeninis auklėjimas“ (1932), „Ateitininkų ideologija“ (1933), „Lietuvių tauta ir jos ugdymas“ (1933), „Bendroji filosofijos terminologija“ (1938), studija „Bažnyčia ir kultūra“ (1913).

2011 m. išleistas S. Šalkauskiui skirtas pašto ženklas. Jam atminti Ateitininkų sėdraugių sąjunga JAV 1968 m. įsteigė S. Šalkauskio kūrybinę premiją. Ją gavo keturi Lietuvių katalikų mokslų akademijos veikėjai. 1999 m. Lietuvos kultūros fondo Šiaulių krašto taryba šią premiją atnaujino.

Parengė

LMA Organizacinio skyriaus
vyriausioji specialistė Valerija Paškauskienė

Naudoti šaltiniai:

LMA archyvas, asmens byla.
Visuotinė lietuvių enciklopedija.